

דאדרבה היה לו לתמוה, רבי יהושע מאי אתא לאשמועינן. עכ"ל. ובהמשך דבריו כתב: וקשה לפ"ז דמאי קא מקשה ר' אידי לרבי יהושע בן לוי. עכ"ל. וצ"ב. ובחידושי המאירי כתב דעה אמצעית, דרב אדא לא בא לחלוק, רק אומר שאין טעם דברי ריב"ל מבואר, ורבא תמה על ריב"ל למה הוצרך כלל לומר דבריו, ולא תמה על רב אדא. וע"ש במאירי שמאריך לבאר לפ"ז המו"מ בגמרא, וכותב דזו השיטה היותר מכוונת בביאור הגמרא, אמנם הביא גם שיש מפרשים דרב אידי חולק על דברי ריב"ל, ורבא תמה על רב אידי שהרי דברי ריב"ל נכונים ותנינהו כוותיהו. וע"ש להרה"ג המהדיר נרו"ה בהע' 506).

דף סא

'טטרוגי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן...' - המפרשים לא התעכבו כ"כ על פירוש מקרה זה, וגם הגירסא ברש"י (ד"ה כולי) לא ברורה, ואבאר את אשר הבנתי: כטוב לב בני גדר ביין, היו מכים והורגים את בני חמתן שעלו אליהם לעירם, אבל כשבני גדר הולכים לבני חמתן - אין בני גדר הורגים [כפרש"י, וברבנו חננאל רק: 'מריבין עמהן ומכין אותן'. ובחידושי המאירי: 'מקטרגים ובעלי ריב', ובבית הבחירה: 'עזי פנים ובעלי מריבה', ובדקדוקי סופרים אות פ הביא גם ברש"י גירסא 'חובטין' במקום 'הורגין'] את בני חמתן, כיון שאין בני גדר בעירם - אין להם 'בטחון עצמי', וכמו שאומרים העולם שהכלב אינו נובח כשאינו נמצא בעירו מפני שמפחד מהאנשים המקומיים. וגם בני חמתן אינם הורגים את בני גדר, כיון: א. דעכ"פ אין בני גדר נכנעים עד כדי כך לבני חמתן ליהרג על ידם בכואם לשם. ב. דאין בני גדר מעוררים שם ריב מתחילה (ע"פ רש"י וחידושי המאירי. ובסיפא - פי' א' הוא ע"פ הגירסא ברש"י לפי המהרש"ל בחכמת שלמה והגהות ה"ח נועי' במהרש"ל שכתב: ואל תשיגו בספרים הנדפסים מחדש עיי' ספר מוטעה שכך היה דרכו כל פשט שלא הבין מחק וכתב כרצונו כאשר הראתי לך בכמה מקומות שעברו, שלמה לוריא. עכ"ל). ועי' בספר יד בנימין שהביא מספר יד דוד פירוש אחר וגירסא אחרת בגמ' וברש"י, ואולי ע"ז כיוון המהרש"ל, ואין יד דוד הנ"ל תח"י. ופי' ב' הוא ע"פ חידושי המאירי נע"פ מה שהבנת, כי לשונו אינו ברור לי כל הצורך, ע"ש וחי' יאיר עיני. אמנם בבית הבחירה משמע יותר כהפי' הראשון, דכתב: דמתוך תקפס היו בני חמתן יראים אף בשלהם. עכ"ל. ודו"ק. ובחסדי דוד על התוספתא סופ"ד כתב: דאין לבם גס עליהם כשהם חוץ למקומם. עכ"ל. ועי' חזון יחזקאל שם).

וודבר פלא ראיתי בחידושי הריצ"ד שכתב: תיבות אלה מן 'כלבא' עד 'לבני גדר', היו כתובין בגליון לפרש הא דמתרין הש"ס 'כולי האי לא כייפי להו', והכניסן תלמיד טועה לפנים. עכ"ל. ולא ידעתי מנא ליה לתקן כן מסברא דידיה, ולפי דבריו גם המאירי בחידושו ובבית הבחירה כבר נכשל בטעות זו כביכול. ודו"ק. וכבר הערנו על נטיתו לשבש הספרים, לעיל נח סוע"ב. ואכמ"ל. ובדקדוקי סופרים כאן או' פ-ק הביא כמה גירסאות בדברי הגמ' האלה, אבל לא שום גירסא שאינה גורסת לה כלל. ודו"ק.]

(ע"ב) 'הניח עירובו בעיר חריבה...' - במחלוקת שמואל ור' אלעזר נחלקו הראשונים, יש פוסקים כשמואל דאין לו ממקום עירובו אלא אלפיים אמה (רשב"א ריטב"א ר"ן ומאירי בשם הראב"ד, הרשב"א דידיה בחידושו ובעבוה"ק ש"ה טו, הגהמ"י שם בשם מהר"ם, וכ"כ המרדכי בשמו, פסקי הרי"ד והרי"ז), ויש פוסקים כר' אלעזר דמהלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה (רמב"ם פ"ו ה"ד ובפיהמ"ש, משמעות רבנו יהונתן, מאירי, בעל המאור והרא"ש סי' יג בדעת הרי"ף. וכ"פ טוש"ע סי' תח סעי' ב, ועי' בביאור הלכה שם [ד"ה ואפילו] שהביא את שיטות הראשונים, וכתב: ועל כן לדינא בודאי יש לסמוך להקל בזה. עכ"ל. וע"ע גאון יעקב).

'אפילו היא כמערת צדקיהו מלך יהודה' - איתא במדרש (שהובא ברש"י [מלכים ב כה ד, ירמיה לט ד, יחזקאל יב יג]) שאורך המערה היה מביתו עד ערבות יריחו. ולכאורה סותר דברי המדרשים (במדב"ר פ"ב סי' ט, תנחומא במדבר סי' ט, ילקוט שמעוני רמז תרפג, הערוך ערך עבר ה בשם מדרש ילמדנו) שהיה אורכה י"ב או י"ח מיל. ובפי' מהר"זו (במדב"ר שם) תי' דיתכן שמתחת פני האדמה בקו ישיר המרחק מירושלים ליריחו הוא י"ב או י"ח מיל בלבד (ועי' מגדים חדשים באריכות).

'פלגאה בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא' - פרש"י: 'פלגאה', חולק על חכמים אתה. 'בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא', דקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב. עכ"ל. אמנם באור זרוע (סוסי" קסז) כתוב: א"ל רבא פלגאה בעירובין חולק על חכמים אתה בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא. עכ"ל. ומוכח דהפיסוק כך: א"ל רבא - פלגאה בעירובין, חולק על חכמים אתה בעירובין, לית דחש להא דרבי עקיבא. ע"כ (דאם כרש"י, אין לתיבת 'בעירובין' הראשונה שום משמעות במקומה). דהיינו שלא כינהו סתם פלגאה באופן כללי, אלא 'פלגאה בעירובין' דוקא, שבענין זה של עירובין

חולק הוא על חכמים. ולפ"ז אולי גם ט"ס נפלה בחלוקת הדיבורים ברש"י, וכך צ"ל: 'פלגאה', חולק על חכמים אתה בעירובין. כאן סוף הדיבור. ומתחיל דיבור הבא: 'לית דחש להא דרבי עקיבא' (מגדים חדשים). אך להדיא מצינו בגמ' (קידושין נח ע"א) אומר רבה על מר יהודה עצמו: 'פלגא', ופרש"י: קנטרן רגיל לחלוק על חבירו. עכ"ל. הא קמן שמר יהודה כבר 'כובד' בתואר זה באופן כללי בלא קשר לעירובין, ומה בצע בהגהת דברי רש"י כאן? (וצ"ע לפ"ז על דברי המגדים חדשים, ולפלא שלא הזכיר גמ' זו בבקיאיותו, ועוד שבמסורת הש"ס לפנינו מצוטטת עם פרש"י הנ"ל. אמנם ראה בדיבור המתחיל של התוס' כאן דג"כ הלשון 'לית דחש להא דרבי עקיבא' [וכ"ה בריטב"א], ולכאורה לפי גירסת רש"י שאצלנו היה צריך להיות ד"ה 'בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא'. אמנם בתוס' רבנו פרץ הדיבור המתחיל: פלגאה לית דחש להא דרבי עקיבא. עכ"ל. ומבואר דלא גרסא כלל תיבת 'בעירובין', ואולי גם התוס' והריטב"א הנ"ל, ולפ"ז הוא פלגאה ממש. וכן ברבנו חננאל כאן הלשון: פלגאה, פי' בעל מחלוקת, לית דחש לה לדברי עקיבא. עכ"ל. ומבואר מכל אלה כמשמעות רש"י שאצלנו).

פרק שישי

עד שיהו שני ישראלים' - פרש"י: דרין בשני בתים. עכ"ל. ומשמע דאם דרים בבית אחד, אע"פ שהם כמה בעלי בתים ואינם סמוכים על שלחן אחד, נחשבים כאחד ואין הגוי אוסר עליהם (בית יוסף ריש סי' שפב, ט"ז וא"ר ועו"ש שם ס"ק א). אך צריכים לדור בחדר אחד, ואם יש להם חדרים נפרדים בדירה אחת - חשיבי כשניים והגוי אוסר עליהם (הפמ"ג נסתפק בזה, ע"ש. וברשב"א בעבוה"ק משמע דהענין הוא כשאוסרים זע"ז, ולפ"ז גם בבית אחד בשני חדרים. ובמגיד משנה פ"ב מהל' עירובין לא הזכיר אלא כשאוכלים על שולחן אחד. גם במאירי משמע דכל שהם בבית אחד לא איכפת לן שאוסרים זע"ז, וביאר שאין יראת הנכרי מהם אלא בחילוק בתים. והמשנ"ב בשעה"צ שם ס"ק ב כתב דלדעת המג"א והגר"א הוי כשני בתים והגוי אוסר עליהם, וכ"כ קרבן נתנאל, ערוך השלחן, כה"ח שם. אך עי' במנחת ישראל ובהגהות והערות על הטור השלם או' ד-ה, וע"ע נתיבות שבת פל"ו סעי' ג הע' יב).

דף סב

והכא בגזירה שמא ילמד ממעשיו' - ואפילו תלמיד חכם דינו כך (נחלת צבי עהשו"ע יו"ד סי' קנט, דשם לגבי ריבית כתבו הטו"ש"ע והפוסקים דלתלמיד חכם מותר להלוות לנכרי בריבית, דלא חיישינן שמא ילמד ממעשיו, אבל הכא כיון שגר איתו - חיישינן אף בת"ח. וע"ע דעת תורה למהרש"ם, שו"ת מהר"ם שיק סי' קפב, שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' מב וח"ו סי' מז. ואמנם יש אחרונים שרצו לצרף סברא זו להקל בזה"ז שאנו רגילים לדור בין הגויים, עי' שו"ת גנת ורדים כלל ג סי' כב ובית מאיר סוס"י שפב. וע"ע בספר עיר הקודש והמקדש ח"ג פכ"ג דרצה לחדש שבעיה"ק ירושלים שיש מצוה לדור שם, אפשר שלא תיקנו שכירות רשות מפני דירת נכרים, אך סיים דלא שמענו מי שיחלק בזה, ומעולם נהגו לשכור רשות. ע"כ. כ"ז מנתיבות שבת פל"ו סעי' א הע' ב).

גזירה שמא ילמד ממעשיו' - מה שהרחיקו חז"ל הדירה עם הנכרי גזירה שמא ילמד ממעשיו, למדוהו ממה שאמרה תורה "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך ליי", וגזירה זאת היא תולדת לאו זה (יראים סי' פו, גליוני הש"ס).

ואמרו רבנן אין עירוב מועיל במקום נכרי...עד שישכיר, ונכרי לא מוגר...' - פרש"י (ד"ה אלא): והפסידוהו חכמים לישראל הדר עמו, כדי שיקשה בעיניו ליתן שכר בכל שבת ושבת וכו'. עכ"ל. ונחלקו הפוסקים בכוונת רש"י: **יש אומרים** דכוונת רש"י בדוקא, שאין מועילה שכירות אחת לזמן ממושך וחייבים לשכור כל שבת ושבת (הגהות אשרי סי' א בשם אור זרוע [ח"ב סי' קסד] והר"ב ממרגניי [בב"ח גרס: ממגנצא], פסקי ריקאנטי סי' קז בשם ריא"ז ורבנו שב"ט [וע"ש בפ"י מעשה בצלאל], הראב"ן [הובא בשו"ת חכם צבי סוס"י 1]).

יש אומרים דסגי בשכירות אחת לזמן רב (הרא"ש סי' א בשם מהר"ם מרוטנבורג [פסקי עירובין סי' קלג], מרדכי סי' תקח, הגהמ"י פ"ב מהל' עירובין אות ט), וכוונת רש"י שהנכרי חוזר בו כל שבוע וצריך לשוב ולשכור ממנו כל שבת (רא"ש ומרדכי שם. והבית יוסף סי' שפב העיר על זה מדברי רש"י במשנה דמבואר שהגוי לא יכול לחזור בו, וכ"פ בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רז. ותי' הב"ח דבמשנה [וכ"ה בירושלמי] איירי בקבעו איתו זמן, אבל בשכרו ממנו סתם ולא קבעו איתו זמן פשיטא דיכול לחזור בו, וכוונת הרא"ש בפ"י